

підхід надасть можливість більш ефективно здійснювати упорядкування найбільш соціально значущих зв'язків.

Резюмуючи зазначене вище, хотілося б наголосити на тому, що проблематика способу правового регулювання наразі залишається актуальною. На сучасному етапі надзвичайно важливого значення набуває наукова організація

управління процесами, які відбуваються у нашому суспільстві. Забезпечення максимально ефективного використання способів правового регулювання в процесі упорядкування соціальних зв'язків безпосередньо залежить від всебічного наукового дослідження зазначеного правового явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб.; и доп. – М. : БЕК, 1995. – 320 с.
2. Кулапов В. Л. Проблемы теории государства и права: учебное пособие / В. Л. Кулапов. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2006. – 378 с.
3. Игнатенкова К. Е. Дозволение как способ правового регулирования: автореф. дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / К. Е. Игнатенкова; СГАП. – Саратов, 2006. – 26 с.
4. Общественная практика и общественные отношения: философский анализ проблем социального детерминизма / Отв. ред. Г.В. Осипов. – М., 1989. – 189 с.

УДК 343.11:343.195(477)

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У СИСТЕМІ СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Грубінко А.В.,
к.і.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права

Ярчук Н.М.,
студентка юридичного факультету
Тернопільський національний економічний університет

У статті проаналізовано особливості впровадження суду присяжних у законодавстві України, досвід функціонування цього інституту судочинства в зарубіжних країнах відповідно до його основних моделей у світовій юридичній практиці. Сформульовано переваги і недоліки запровадження суду присяжних. Подано авторські пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства. Особливу увагу приділено стану законодавчого забезпечення суду присяжних, гарантіям і перешкодам його функціонування в правових реаліях України.

Ключові слова: суд присяжних, система судочинства, присяжні, народні засідателі, законодавство, суд.

Грубінко А.В., Ярчук Н.М. / ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВВЕДЕНИЯ СУДА ПРИСЯЖНЫХ В СИСТЕМЕ СУДОПРОИЗВОДСТВА УКРАИНЫ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ПРАКТИКА / Тернопольский национальный экономический университет, Украина

В статье проанализированы особенности внедрения суда присяжных в законодательство Украины, опыт функционирования этого института судопроизводства в зарубежных странах в соответствии с основными его моделями в мировой юридической практике. Сформулированы преимущества и недостатки суда присяжных. Поданы авторские предложения относительно совершенствования отечественного законодательства. Особенное внимание уделено состоянию законодательного обеспечения суда присяжных, гарантиям и препятствиям его функционирования в правовых реалиях Украины.

Ключевые слова: суд присяжных, система судопроизводства, присяжные, народные заседатели, законодательство, суд.

Grubinko A.V., Yarchuk N.M. / PROBLEMS AND PROSPECTS OF INPUT COURT OF JURORS IN THE SYSTEM OF JUSTICE OF UKRAINE: FOREIGN EXPERIENCE AND HOME PRACTICE / Ternopil National Economic University, Ukraine

In the article the features of introduction court of jurors in the legislation of Ukraine, experience of functioning this institute of rule-making in foreign countries in accordance with the basic models of court of jurors in world legal practice are analysed. Advantages and lacks input of court of jurors are formulated. The special attention to the state of the legislative providing functioning of court of jurors, guarantees and obstacles in relation to his functioning in legal realities of Ukraine is spared. The offered suggestions in relation to perfection functioning of court of jurors contain the complex legislative and institutionally-legal measures, which require urgent embodiment in practice of law reformation in Ukraine with the aim of increase effectiveness and efficiency of this institute of justice, bringing him over in accordance both with home law traditions and practice of the democratic states.

Among authorial suggestions will mark: expansion list of businesses which are examined with participation of court of jurors; to give possibility of jurors made decision about a guiltiness or unguiltiness of defendant; to extend the list of citizens, which can not be included to the lists of folk assessors and jurors; to define a clear list, the workers of which one law enforcement authorities can not participate in the judicial meeting as jurors; to bring age qualification of judges and jurors to conformity; to provide the proper defence; to perfect methodical work from the selection of candidates in judges and them professional competence in the conditions of work from court of jurors; to activate work of state power institutions and public authorities in relation to the increase of societies law culture, level of his awareness about possibilities and advantages of court of jurors.

Key words: court of jurors, system of justice, jurors, folk assessors, legislation, court.

Судова влада – одна із гілок державної влади, діяльність якої спрямована на захист прав людини, забезпечення соціальної стабільності і законності в державі та повинна реалізовуватися виключно засобами правового характеру. Одним із таких засобів є інститут суду присяжних в Україні, запроваджений у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 року і но-

вому Кримінально-процесуальному кодексі, що набув чинності 20 листопада 2012 року. Суд присяжних у процесі реформування судової системи України має особливу наукову актуальність і суспільне значення, оскільки у світовій практиці судочинства розглядається як один із найдемократичніших правових інститутів. Поширеним є твердження, що демократичне суспільство не може роз-

виватися без демократичного судочинства, а таке можливе лише за наявності інституту суду присяжних, де народ самостійно ухвалює рішення, що ґрунтується на принципах верховенства права.

Суд присяжних як самостійний соціально-політичний інститут повинен посісти вагоме місце в системі судочинства України, адже він має високу правозахисну здатність гарантувати дотримання прав людини. Саме цей суд дає змогу громадянам брати участь у здійсненні правосуддя в кримінальних справах і покликаний сприяти захисту прав, свобод та законних інтересів особи в кримінальному процесі, забезпечити захист суспільства і держави від кримінальних правопорушень, дати більше сподівань обвинуваченому на виправдувальний вирок, зменшити залежність вироку і покарання від тривалості утримання в слідчому ізоляторі, забезпечити участь громади у винесенні рішень.

Мета статті – проаналізувати особливості впровадження суду присяжних в законодавство України, досвід функціонування цього інституту судочинства в зарубіжних країнах відповідно до основних моделей суду присяжних у світовій юридичній практиці, сформулювати переваги і недоліки запровадження суду присяжних, подати авторські пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства в зазначеній сфері.

Суд присяжних – це інститут здійснення народовладдя, який ефективно функціонує в багатьох країнах. Світовій юридичній практиці відомі дві моделі суду присяжних – англо-американська (класична) і європейська (суд з розширеною колегією народних засідателів).

Перша модель передбачає, що присяжні засідателі, які попередньо не знайомі зі справою і є лише спостерігачами судового розслідування, у нарадчій кімнаті самостійно, без участі професійного судді, вирішують питання факту винуватості і виносять відповідний вердикт щодо підсудного. Останній є обов'язковим для судді. Професійний суддя в такому процесі вирішує виключно правові питання і встановлює міру покарання. Ця модель притаманна, насамперед, судочинству США, оскільки саме ця країна є лідером з кримінальних справ за участю присяжних, а також судовій системі Великої Британії, Іспанії, Австрії, Швейцарії та інших країн. Кримінальні справи про всі злочини розглядаються за участю суду присяжних за наповнянням обвинуваченого. Кандидатів у присяжні засідателі обирають зі списків виборців певного району, даними перепису населення. Присяжним може стати середньостатистичний громадянин, який не мав проблем із законом. Порівняно з іншими державами світу саме у США близько 90% усіх судових кримінальних справ розглядаються із залученням присяжних [1, с. 14].

Друга модель, яка умовно класифікується як суд присяжних за європейським зразком, діє в Данії, Франції, Італії, Швеції та інших державах Європи. Європейська модель за своєю суттю передбачає участь шефенів і народних засідателів, які спільно із суддями досліджують усі матеріали справи. На відміну від США у Франції порядок складання списків присяжних є набагато складнішим. Насамперед створюються попередні списки кандидатур, на основі яких спеціальною комісією за місцем знаходження кожного суду проводиться складання щорічного списку кандидатів. Ця ж комісія кожного року складає спеціальний список додаткових присяжних із числа присяжних міста, в якому розташований суд. Згодом голова трибуналу шляхом жеребкування відбирає на відкритому засіданні із щорічного списку 27 присяжних, які створюють сесійний список. Голова суду в такому ж порядку обирає додаткових присяжних зі спеціального списку [2, с. 70-72].

Суди присяжних діють у 53 країнах світу. У різних країнах існують різні форми організації правосуддя, в тому числі змішані. Модель «суду шефенів» тією чи іншою мірою застосовується в кримінальній юстиції більшості європейських держав, зокрема у Франції, Австрії, Швеції, Греції, Болгарії, Польщі, Чехії. Німецька система перед-

бачає існування суду присяжних, але у змішаному складі, коли питання разом із суддею в нарадчій кімнаті вирішують і присяжні. Прийняли цю модель кримінального правосуддя деякі країни пострадянського простору (Естонія, Литва). Росія та Іспанія зберігають вірність класичному варіанту суду присяжних. Світовій законодавчій практиці відома різна кількість присяжних у складі колегії: в США, Англії, Росії – 12, Франції – 9, Австрії – 8, Італії – 6, ФРН – 2. У ряді країн відмовилися від суду присяжних (наприклад, Люксембург, Фінляндія). Водночас в конституціях деяких штатів США, зокрема в Нью-Йорку, Каліфорнії, Мінесоті, право на участь журі є непорушним, в Алясці проголошено таким, що має зберігатися незмінно, а у Вірджинії і Массачусетсі – священним [3, с. 728-735]. Варто зазначити, що в міжнародних актах не існує норм, які б зобов'язували залучати представників народу до здійснення судочинства. Тому запровадження і введення такого інституту в дію є правом, а не обов'язком держави.

У ст. 124 п. 4 Конституції України передбачено, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Це дозволяє припустити проголошення в Україні англо-американської моделі суду присяжних. Додаткове підтвердження цьому можна знайти в ст. 129 ч. 2 Конституції України, де зазначається, що судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних [4]. Як бачимо законодавець передбачив як одну з умов відправлення правосуддя залучення народу.

Однак серед правників тривають дискусії щодо функціонування суду присяжних, адже концепція цього інституту у КПК 2012 року є досить неоднозначною і суперечливою. Зокрема, В. Тертишник стверджує, що суд присяжних повертається не до його класичної моделі, а до ідеї народних засідателів. Інші вчені вважають, що відбувається змішування двох світових судових систем (європейської та англо-саксонської), бо в Конституції України зазначено, що правосуддя в Україні здійснюють професійні судді та у визначених законом випадках як народні засідателі, так і присяжні. Тому постає питання: як відрізнити суд присяжних від суду за участю народних засідателів, оскільки ні в Конституції України, ні в інших законах чи юридичній літературі не дано роз'яснення таких термінів, як «народні засідателі», «присяжні», «суд присяжних», не визначено чітко кількість присяжних та народних засідателів. Незрозуміло також, чи Конституція передбачає існування «народних засідателів» і «присяжних» окремо, чи взаємопов'язаних суб'єктів. Тож уже з цього випливає, що її положення, які декларують участь народу в здійсненні правосуддя, є недосконалими і до певної міри навіть колізійними. Це залишає широкий простір для маніпулювання законним правом народу [5, с. 274-279]. Сподівання на чітке розмежування у базових законах суду присяжних і суду за участю народних засідателів не виправдалось. У прийнятому 7 липня 2010 року Законі України «Про реформування та статус суддів» народних засідателів та присяжних фактично урівняли в правовому статусі, за винятком порядку формування і затвердження списку присяжних.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачається довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально у складі трьох професійних суддів, а у випадку клопотання обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних. Однак з метою підвищення об'єктивності та ефективності суду присяжних варто б зупинитися на розширеному складі журі, яке складається з 12 присяжних. Ця модель вже була випробувана на території України після судової реформи 1864 року і довела свою життєздатність. Вбачається, що мінімізований склад присяжних обмежуватиме їх самостійність та активність при дослідженні доказів і ухваленні рішень [6].

Першочерговою вимогою до представників народу, які

беруть участь у здійсненні судової влади, є наявність громадянства. Зазначена вимога посідає важливе місце в законодавстві майже всіх держав. Винятком є Англія, де для присяжних відсутнє посилання на англійське підданство і постійне проживання в країні не менше п'яти років починаючи з тринадцятирічного віку. В Англії, а також у федеральних судах і в більшості штатів США нижня вікова межа для присяжного становить 18 років. В окремих штатах, наприклад у штаті Нью-Йорк, присяжним може бути громадянин США, який досягнув віку 21 рік, але не старший 70 років. У сучасній Росії (як, власне, й у колишній Російській імперії) присяжним може бути особа, яка досягла віку 25 років. Законом Австрії «Про реєстр присяжних і шеффенів» передбачено, що для виконання обов'язків присяжних можуть бути залучені особи, які досягли віку 30 років [7]. З цих прикладів можна зробити висновок, що нижня вікова межа осіб, які можуть бути присяжними, є різною. З урахуванням теперішніх реалій життя України можна вважати, що встановлений в українському законодавстві тринадцятирічний вік як для присяжних, так і для народних засідателів є найбільш оптимальним, адже при його досягненні особа дійсно починає розуміти важливість покладеного на неї обов'язку.

Не можуть бути включеними до списку народних засідателів і присяжних громадяни, які мають хронічні психічні та інші захворювання, що не дає змоги виконувати відповідні обов'язки, недієздатні та обмежено дієздатні громадяни, народні депутати України, судді, прокурори, члени Кабінету Міністрів України, військовослужбовці, адвокати, нотаріуси, працівники органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, працівники апаратів судів, інші державні службовці. Народним засідателем і присяжним не може бути особа, яка не володіє державною мовою, і громадяни, які досягли віку шістьдесят п'ять років [8].

Суди присяжних утворюються при місцевих загальних судах першої інстанції. Список присяжних має формуватися відповідною місцевою радою з числа тих громадян, які постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду, відповідають необхідним вимогам і обов'язково дали згоду бути присяжними. У Росії, Грузії, США та інших країнах присяжні обираються жеребкуванням зі списків присяжних, що формуються з числа виборців з особливими вимогами з дотриманням принципу рівності. До того ж відповідно до законодавства України суд присяжних є добровільним інститутом. Чинним КПК встановлено, що суд присяжних може розглядати виключно справи, за які передбачено довічне позбавлення волі, що передбачене правом України в 11 випадках злочинів. Тому виходить, що суд присяжних в нашій державі добровільний і лише в 11 випадках, що значно звужує його юрисдикцію і фактично означає формальний характер його законодавчої фіксації.

Під час судового розгляду присяжні мають такі права: брати участь у дослідженні всіх відомостей і доказів у судовому засіданні; занотувувати певну інформацію під час судового засідання; з дозволу головуючого задавати питання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються, для кращого розуміння справи; просити головуючого роз'яснити норми закону, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа. Виконання обов'язків присяжного накладає на нього певні обов'язки: правдиво відповідати на запитання головуючого й учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених законом, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе; додержуватися порядку в судовому засіданні і підкорятися розпорядженням головуючого; не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду; не спілкуватися

без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються під час нього; не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням; не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження і процесуальних дій [9, с. 83-89].

Також законом встановлено ряд гарантій прав присяжних і народних засідателів на час виконання ними повноважень. Присяжним виплачується винагорода за час виконання обов'язків у суді в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, виплачуються добові. Окрім того, за присяжними і народними засідателями за місцем їх основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, передбачені законом, а цей час зараховується до всіх видів трудового стажу. Роботодавець не має права звільнити народного засідателя чи присяжного з роботи, перевести на іншу роботу без його згоди під час виконання обов'язків у суді. На присяжних поширюються гарантії незалежності і недоторканості суддів [8]. Хоча в законі прописана заборона будь-якій із сторін намагатися певним чином впливати на присяжних, такі ж заборони є по відношенню до прокурорських співробітників, суду, працівників міліції, працівників виборчих комісій. Однак ці заборони фактично не діють в Україні, особливо не діє захист від корупційного впливу. Оскільки загальною визначеною фактом є непоодиноким залежність українських суддів, то сумніви в незалежності усіх присяжних є закономірними. Психологічний тиск, який чиниться на присяжних під час судового процесу, де вирішуватиметься доля людини, надзвичайно високий, і його не можуть витримати всі професійні юристи, не кажучи вже про пересічних громадян [10].

Процедура винесення вироку колегією в складі присяжних теж має певні особливості. За КПК 2012 року остаточне рішення по справі ухвалюється на підставі голосування, в якому бере участь уся судова колегія. Народою суду присяжних керує головуючий, який проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадків, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого. У цьому разі голос того, хто утримався, додається до голосів, поданих за рішення, яке є найсприятливішим для обвинуваченого. При виникненні розбіжностей щодо того, яке рішення для обвинуваченого є більш сприятливим, питання вирішується шляхом голосування. Кожен зі складу суду присяжних має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення. У випадку, коли серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні професійні судді, головуючий зобов'язаний надати допомогу присяжним у складенні судового рішення [6]. Варто відзначити, що відповідно до КПК 2012 року передбачений порядок ухвалення рішення присяжними не узгоджується із визнаною світовою практикою, за якою вирок має бути одногослосним, бо інакше не буде мати законної сили. Проявляється активна участь головуючого в процесі винесення рішення, що може поставити під сумнів незалежність такого складу суду. Фактично це зводить нанівець саму ідею суду присяжних.

Запровадження суду присяжних має як переваги, так і недоліки. Його опоненти заперечують необхідність існування суду присяжних, пов'язуючи це із зайвою емоційністю присяжних, відсутністю юридичної освіти, занегажованістю, витратою значних коштів з державного бюджету і загалом неготовністю українського суспільства до такої відповідальності. Ряд українських авторів дотримуються поглядів, що суд присяжних на сьогоднішній

день – це інститут, який морально застарів, а його включення в судочинство України є помилкою законодавця. Процес визнання вини особи у вчиненні злочину є досить складною процедурою, що потребує спеціальної юридичної підготовки, знань, тому рішення суду може бути незаконним. Особам, які не мають юридичної освіти та й взагалі будь-якого відношення до юриспруденції об'єктивно важко переконливо заперечити точку зору двох професійних суддів, навіть якщо вона не співвідносна із законом. Відповідно логічним є те, що вони зрештою підтримуватимуть позицію судді. Судді спільно з присяжними вирішують усі питання при ухваленні рішення. Однак це може спричинити ситуацію колективної безвідповідальності як суддів, так і присяжних. Судді можуть свої помилки перекласти на недосвідчених присяжних, які можуть підпадати під вплив суддів при винесенні вироку щодо винуватості або невинуватості підсудного [11].

Прихильники запровадження суду присяжних вважають, що суд присяжних – це інститут, який можна розглядати як соціально-демократичний суд, бо в ньому взаємодіють державно-правове і громадське почуття. Суд присяжних – фундаментальний фактор формування суспільної правосвідомості, адже громадяни отримали можливість здійснити вклад у розвиток правової держави. Суд присяжних є ознакою громадянського суспільства. Завдяки функціонуванню цього інституту зростає роль адвокатури і прокуратури. Змагальність стає не лише гарантією, яка закріплена в законі, але й принципом правосуддя, підвищується професійний рівень сторін під час розгляду справи. Іноді досить ефективним може бути погляд на ту чи іншу справу з боку. Незважаючи на всі позитивні і негативні аспекти, спираючись на досвід інших країн, вважаємо, що суд присяжних все ж таки дає можливість створити всі необхідні умови для подальшого втілення ідей правової держави у сфері правосуддя [12, с. 1200-1204].

Однак суди в масовій свідомості громадян України не асоціюються із законом і справедливістю. За даними соціологічного опитування, яке проводилося соціологічною групою «Рейтинг» на тему «Правоохоронні органи України: довіра та оцінки населення, проблеми внутрішньої безпеки та готовність до співпраці» в грудні 2011 року в усіх регіонах України, найнижчий рівень довіри серед інститутів державної влади має саме суд, і лише 8% зазначили, що вони цілком довіряють судовій системі [13]. Тому необхідно активізувати і популяризувати діяльність інституту суду присяжних з метою підвищення рівня довіри громадян до судової системи України загалом. Для цього пропонуємо ряд комплексних заходів на законодавчому рівні.

1. Насамперед потрібно розширити перелік справ, які розглядаються за участю суду присяжних. Зокрема, включити до його юрисдикції справи про особливо тяжкі злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад десять років, справи про тяжкі злочини, оскільки наявність присяжних ставить значно вищі вимоги до якості захисту підсудного, досудового розслідування, наявності недопустимих доказів, порушень прав людини. Ці злочини не складають великої кількості, як і злочини, за які передбачено довічне позбавлення волі, а їх розгляд судом присяжних за клопотанням обвинуваченого не обтяжить суди. Таке рішення дозволить забезпечити доступність суду присяжних для більшого кола осіб і надати їм додаткові гарантії правосуддя.

2. Необхідно, щоб присяжні самі приймали рішення про винуватість чи невинуватість підсудного. Суд не повинен висловлювати свою думку присяжним щодо вини обвинуваченого або висловлювати твердження, в якому пропонується вірити чи не вірити певному свідченню у справі.

3. Доцільно розширити перелік громадян, передбачений у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», які

не можуть бути включені до списків народних засідателів і присяжних, заборонивши брати участь у судочинстві в якості присяжних священнослужителям, лікарям, керівникам органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, особам, які здобувають юридичну освіту, адже особа з юридичною освітою міркує категоріями закону.

4. Необхідно визначити чіткий перелік працівників яких саме правоохоронних органів не можуть брати участь у судових засіданнях у ролі присяжних, що призводить до вільного трактування окремих правових норм (ст. 59 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Вказується їх різна кількість або їх перелік закінчується такими словами, як «та інших органів». Також варто включити формулювання «інші державні службовці» (ст. 59, ч. 2., п. 4) або додати конкретне посилання на відповідну норму Закону України «Про державну службу», що дасть змогу конкретизувати коло осіб, які не мають права бути присяжними, уникнути суб'єктивного тлумачення норм [14, с. 58].

5. Вважаємо доцільним підвищити віковий ценз для суддів в Україні, адже згідно із законом, народним засідателем і присяжним може бути особа віком від тридцяти до шістдесяти п'яти років. Однак цікавим фактом є те, що нижня вікова планка є на п'ять років вищою, ніж це передбачено для кандидатів на посаду професійного судді.

6. З метою запобігання тиску на присяжних з боку зацікавлених осіб потрібно забезпечити належний захист присяжних шляхом проведення відповідних організаційно-правових заходів, виділити з державного бюджету відповідні кошти для фінансування судової системи, адже визначальним фактором у сфері функціонування суду є матеріальне забезпечення незалежності суддів завдяки необхідному рівню оплати праці [15, с. 13].

7. Важливим є питання відбору кандидатів у судді і їх фахової компетентності. Судді, які здійснюють правосуддя разом із колегами присяжних, мають додатково проходити підготовку з питань такого виду судочинства. З цієї метою необхідно розробити методичні посібники, які б узагальнили міжнародну судову практику щодо розгляду справ судом присяжних. Це допомогло б розтлумачити суддям основні засади нового інституту і надати рекомендації щодо взаємодії з колегами присяжних. Погоджуємося з твердженнями науковців, що суд присяжних спочатку необхідно було б запровадити в кількох областях як експериментальний суд для виявлення проблем, які необхідно вирішити для його подальшого повноцінного функціонування, а вже тоді запроваджувати на загальнодержавному рівні. Така історична практика на території України відома. У 1864 році після судової реформи суд присяжних запровадили як експеримент в декількох губерніях, а через деякий час він постав як повноцінний інститут на всій території Російської імперії [16, с. 131-132].

8. Загалом варто зауважити, що необхідним і дуже важливим є підвищення моральності нації в цілому, адже суд присяжних у своєму функціонуванні повинен спиратися насамперед на моральні чинники, зокрема почуття справедливості і неупередженості. Суд присяжних – продукт конкретного суспільства, яке він представляє і з якого формуються його члени. Тому саме загальна культура, зокрема правова культура суспільства, його поінформованість про можливості і переваги суду присяжних, визначає ефективність цього інституту судочинства.

Українське суспільство повинне пристосовуватися до запровадження суду присяжних як до нового інституту судочинства, повноцінне функціонування якого потребує певного часу та значних матеріальних коштів для належного рівня оплати витрат на виконання громадянами їх обов'язку, вдосконалення законодавства. І, найголовніше, потрібно, щоб у людей сформувалась внутрішня готовність бути присяжними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко А. Присяжна правда: суд присяжних / А. Борисенко // Юридическая Практика. – 2012. – № 50 (781). – С. 9-14.
2. Радзівілл А. Суд присяжних – лакмусовий папірець зміни правової свідомості суспільства чи крок назад ? / А. Радзівілл // Юридичний журнал. – 2011. – № 3. – С. 70-72.
3. Теремецький В.І. Особливості впровадження суду присяжних за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / В.І. Теремецький // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 728-735.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141 (із змінами, внесеними згідно із Законом N 2952-VI від 01.02.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – Ст. 68.
5. Тертишник В.М. Суд присяжних: паростки і суть ідеї та її мімікрія при реформуванні кримінального судочинства України / В.М. Тертишник // Право України. – 2012. – № 7. – С. 274-279.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року (із змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
7. Романюк Т. Феміда з народом / Т. Романюк // Віче. – 2013. – № 9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3652/>
8. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI (із змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, 43, 44-45. – Ст. 529.
9. Ахтирська Н.М. Становлення суду присяжних в Україні: від конституційного принципу до процесуальної регламентації / Н.М. Ахтирська // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 5. – С. 83-89.
10. Романюк Т. Не зовсім присяжні / Т. Романюк // Віче. – 2013. – № 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3795/>
11. Щерба В.М. Суд присяжних в Україні: окремі питання становлення і розвитку / В.М. Щерба // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pap.in.ua/index.php/arihiv-vidannja/20>
12. Шишленко В.Г. Щодо удосконалення організації та діяльності суду присяжних в Україні / В.Г. Шишленко // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1200-1204.
13. Третина українців бояться «сісти» за злочини, яких вони не скоювали. 18.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/197265>
14. Музичук О.М. Проблеми визначення у законодавстві України системи правоохоронних органів / О.М. Музичук // Європейські перспективи. – 2011. – № 2. – Ч. 2. – С. 56-60.
15. Галайденко Т. Незалежність суддів як індикатор стану вітчизняної судової системи / Т. Галайденко // Віче. – 2012. – № 2. – С. 12-14.
16. Василяка К.Л. Українська модель професійної підготовки суддів: проблеми і перспективи / К.Л. Василяка // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 4. – С. 128-135.

УДК 340.1+347.1

ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛА ПРАВА ТА ЙОГО ФОРМИ

Дришлюк А.І.,
к.ю.н., доцент, суддя
апеляційного суду Одеської області

Стаття присвячена дослідженню однієї з найбільш дискусійних категорій теорії права – джерела права та його форми, а також співвідношенню цих понять. На підставі проведеного аналізу представлених в науковій літературі визначень та підходів до обраної проблематики, автор приєднується до позиції, висловленої в літературі, що на розуміння категорії джерела права, його форми безпосередньо впливає концепція праворозуміння, яку поділяє дослідник.

Ключові слова: право, джерело права, форма права, правозастосування, правозастосовчий механізм.

Дришлюк А.И. / ПОНЯТИЕ ИСТОЧНИКА ПРАВА И ЕГО ФОРМЫ / Апелляционный суд Одесской области, Украина

Статья посвящена исследованию одной из наиболее дискуссионных и одновременно важнейших категорий теории права – источника права и его формы, а также соотношению этих понятий. На основании проведенного анализа представленных в научной литературе определений и подходов к избранной проблематике, автор присоединяется к позиции, изложенной в литературе, что на понимание категории источника права, его формы непосредственно влияет концепция правопонимания, избранная самим исследователем.

Ключевые слова: право, источник права, форма права, правоприменение, правоприменительный механизм.

Drishlyuk A.I. / CONCEPT OF SOURCE AND ITS FORMS / Appellate Court of Odessa region, Ukraine

The article is devoted researching of one of the most debatable categories of theory of law – source of law and its forms, and also correlation of these concepts. Author paid attention, that term the source of law withstands in the special literature, and its use has the protracted history. In spite of the fact that researchers accessed to this theme repeatedly, concept of source of law, its forms continue to remain indefinite both in the theory of law, branch disciplines and in comparative law. At the same time, dominant slant to the problems of source of law is juridical-formally. In the general form of the source of law can be defined as activities or results of operations for the creation of legal norms, as their main form of expression of the law. Author investigating the relation concept forms of law, the legal form, analyzes reported which are approaches in the literature and offering to allocate internal and external legal form. Represented in the literature studied source separation on tangible common and legal, as well as draw attention to alternative classification of their doctrinal (scientific-theoretical), normative, empirical. Attention is drawn to developed and presented in the scientific literature theory regulatory or standard-setting instruments. Author analysis presented in the scientific literature definitions and approaches to the problem of the sources of law and their forms join the position which is set out in the literature that understanding the source category of law, its form directly affects the concept of law, who was elected the researcher during his work on problem source of law.

Key words: law, the source of law, form of law, the shape of law enforcement, enforcement mechanism.